প্রথম অধ্যায়

প্ৰথম অধ্যায়

সংস্কৃতিৰ স্বৰূপ আৰু সংজ্ঞা

সংস্কৃতি যুগ যুগ ধৰি নিৰৱচ্ছিন্নভাৱে প্ৰবাহিত হৈ অহা বোৱঁতী সুঁতিৰ দৰে। মানৱ জাতিৰ সঞ্জীৱনী শক্তিস্বৰূপ সংস্কৃতি প্ৰাগ-ঐতিহাসিক কালৰে পৰা বিশ্বৰ বিভিন্ন প্ৰান্তৰ নানা জাতিৰ জাতীয় জীৱনৰ সকলো সম্পদ সাবটি বিশাল ধাৰাৰে প্ৰবাহিত হৈ আহিছে। সংস্কৃতিয়ে ক্ৰমোন্নতিশীল জাতিৰ জাতীয় সম্পদ, যেনে— ভাষা, সাহিত্য, ধৰ্ম, ৰীতি-নীতি, আচাৰ-ব্যৱহাৰ, সাজপাৰ, আহাৰ-বিহাৰ, লোক বিশ্বাস, সুকুমাৰ কলা, স্থাপত্য, ভাস্কৰ্য আৰু মানসিক উৎকৰ্ষ সাধনৰ সকলো সমলক অন্তৰ্ভুক্ত কৰি লয়।

'সংস্কৃতি' শব্দটো গভীৰ অৰ্থব্যঞ্জক আৰু ইয়াৰ পৰিধি অতি ব্যাপক। ই.বি. টেইলৰে ১৮৭১ চনত সৰ্বপ্ৰথম সংস্কৃতি (Culture) পদটোৰ অৰ্থ এনেদৰে ব্যাখ্যা কৰে ঃ 'সংস্কৃতি হ'ল এনে এক জটিল সংযুতি যি সমাজৰ অন্তৰ্ভুক্ত সদস্য হিচাপে মানুহে আহৰণ কৰা জ্ঞান, কলা, ৰীতি-নীতি, আইন-কানুন, আচাৰ-ব্যৱহাৰ, বিশ্বাস, উৎসৱ-অনুষ্ঠান, নৈতিকতা, অভ্যাস আৰু অন্যান্য সামাজিক সামৰ্থ্যক সামৰি লয়।'[১] ইংৰাজী 'Culture' শব্দটোৱে যি অৰ্থ প্ৰকাশ কৰে তাক ব্যঞ্জিত কৰিবলৈ বৰ্তমান ভাৰতীয় সাহিত্যত 'সংস্কৃতি' শব্দৰ বিস্তৃত প্ৰয়োগ হৈছে।

সৰ্বপ্ৰথম কবিগুৰু ৰবীন্দ্ৰনাথ ঠাকুৰে বাংলা ভাষাত 'সংস্কৃতি' শব্দটো প্ৰচলন কৰে আৰু পাছলৈ অসমীয়া ভাষাকে ধৰি অন্যান্য ভাৰতীয় ভাষাতো শব্দটোৰ সঘনাই ব্যৱহাৰ হ'বলৈ ধৰে।[২]

১। "Culture is that complex whole which includes knowledge, belief, art, morals, law, custom and any other capabilities and habits acquired by man as a member of society." E.B. Tylor : Primitive Culture, Vol. 1 New York, 1874. P.1.

২। ঠাকুৰ, ৰবীন্দ্ৰ নাথ, পৰিচয়, মাঘ, ১৩৩৯, প্ৰবাসী, ভাদ্ৰ ১৩৪২

"ব্যুৎপত্তিৰ ফালৰ পৰা বিচাৰ কৰিলে সংস্কৃতি (সম + কৃ + ক্তিন্) শব্দই সংস্কাৰ, পৰিমাৰ্জন, সংশোধন বা সংস্কৃত কৰ্মক বুজায়।"[৩] কিন্তু সংস্কৃতিৰ আধুনিক অৰ্থ অতি বিস্তৃত। সৌন্দৰ্যৰ উপাসক মানৱে হাজাৰ হাজাৰ বছৰ ধৰি শিক্ষা, আদৰ্শ, ভাষা, সাহিত্য, আচাৰ-নীতি, ৰুচি-অভিৰুচি, জ্ঞান-ধৰ্ম, প্ৰেম-প্ৰীতি, বিশ্বাস-অন্ধবিশ্বাস আদিৰ মাজেদি যি অভিজ্ঞতা আহৰণ কৰি আহিছে, সিয়েই সুষমামণ্ডিত হৈ সংস্কৃতিৰ ৰূপ ল'লে। 'সংস্কৃতি যিহেতুকে সমাজ জীৱন বা ব্যক্তিজীৱনৰ মনোৰম শ্ৰেষ্ঠাংশ, ই ব্যক্তিজীৱন বা সমাজ জীৱনৰ আনন্দদায়ক আৰু কল্যাণকাৰী। সংস্কৃতিয়ে মানৱাত্মাক আনন্দৰ উৰ্দ্ধতন স্তৰলৈও উন্নীত কৰিব পাৰে।"[৪]

আদিম জীৱনৰে পৰা ক্ৰমশঃ উত্তৰণ ঘটা মানৱে নিজ হৃদয়ত দিব্য চেতনা আৰু সৌন্দৰ্যবোধ জাগ্ৰত কৰি পৃথিৱীখনক সুন্দৰ কৰি গঢ়ি তুলিবলৈ অবিৰাম চেষ্টা কৰি আহিছে। ইয়াৰ ফলত মানুহৰ প্ৰতিটো কৰ্ম, ৰীতি-নীতি, ৰুচিবোধ আৰু ধ্যান-ধাৰণা ক্ৰমে সুন্দৰ আৰু মাৰ্জিত হৈ পৰিল। সৌন্দৰ্যবোধ, সৃষ্টি ক্ষমতা আৰু মানসিক উৎকৰ্ষই মানুহৰ জীৱন যাপন প্ৰণালী উন্নত, সূক্ষ্ম আৰু মহান কৰি তুলিলে।

সংস্কৃতি সম্পৰ্কে জ্যোতিপ্ৰসাদ আগৰৱালাই লিখিছে, "সৌন্দৰ্যৰ স্পৃহায়েই মানুহৰ কেৱল জীৱন প্ৰয়াসক মধুৰ কৰি তুলিছে, মানুহৰ কাৰণে জীৱনক আনন্দৰ বস্তু কৰি তুলিছে। সেই কাৰণেই মানুহে যাৱতীয় জীৱন প্ৰয়াসৰ সকলো মানসিক, দৈহিক আৰু বাস্তৱিক ৰন্ধন-বাঢ়নৰ পৰা থকা-মেলা, পিন্ধা-উৰা, চলন-ফুৰণ, আচাৰ-ব্যৱহাৰ আৰু জীৱন দৃষ্টিতো সৌন্দৰ্য প্ৰয়োগ কৰিবলৈ যত্ন কৰে। বাহিৰে-ভিতৰে এই সৌন্দৰ্য প্ৰয়োগেই সংস্কৃতি।"[৫]

প্ৰকৃতাৰ্থত সংস্কৃতি হ'ল পাৰ্থিৱ সম্পদ আহৰণৰ বাবে, মানসিক-বৌদ্ধিক দিশৰ উৎকৰ্ষ সাধনৰ বাবে আৰু জীৱন মধুৰ-মংগলময় কৰি তোলাৰ বাবে মানুহৰ জীৱনৰ সকলো কৰ্ম, সকলো চিন্তা আৰু প্ৰচেষ্টাত সৌন্দৰ্যবোধ প্ৰয়োগ কৰাৰ মানসিকতা।

৩। শৰ্মা দলৈ, হৰিনাথ, বাৰেবৰণীয়া অসম, ১৯৯৪, পৃ. ৬০
৪। উল্লিখিত গ্ৰন্থ, পৃ. ৬১
৫। আগৰৱালা, জ্যোতিপ্ৰসাদ, জ্যোতিধাৰা, পৃ. ৬৩-৬৪

'সংস্কৃতি' শব্দটো আধুনিক অৰ্থত ব্যৱহৃত হ'লেও প্ৰাচীন ভাৰতীয় বৈদিক সাহিত্যৰ অন্তৰ্ভুক্ত ঐতৰেয় ব্ৰাহ্মণতো এই শব্দটিৰ মূল বিচাৰি পোৱা যায়—

"ওঁ শিল্পানি শংসন্তি দেৱ শিল্পানি। এতেযাংবৈ
দেৱ শিল্পানাম্ অমুকৃতীহ শিল্পম্ অধিগম্যতে হস্তী, কংসো,
বাসো, হিৰণ্যম, অশ্বতৰী ৰথঃ শিল্পম্। আত্মসংস্কৃতিৰ্বাব
শিল্পানি, ছন্দোময়ং বা ঐতেৰ্যজমান আত্মানাং সংস্কৰুতে।" [৬]

'মানুহে সৃষ্টি কৰা শিল্পই দেৱশিল্পসমূহৰ মৰ্যাদা বা প্ৰশংসা পায়। পাৰ্থিৱ তথা মানুহৰ শিল্প দেৱশিল্পৰ অনুকৃতিহে মাথোন। হাতীদাঁতৰ কৰ্ম, কাঁহ আদি ধাতুৰে তৈয়াৰী বস্তু, নানা বিধৰ বস্ত্ৰ, স্বৰ্ণ অলংকাৰ, ঘোঁৰা, নৌকা, ৰথ আদি শিল্পসমূহ প্ৰকৃতাৰ্থত আত্মাৰ সংস্কৃতি। এনে সাংস্কৃতিক সম্পদেৰে পৰিপূৰ্ণ যজমানৰ জীৱন ছন্দোময়।' [৭]

'New Universal Encyclopedia'ত সাংস্কৃতিক জীৱন (Cultural life) শব্দ দুটাৰ অৰ্থ হৈছে নৈতিক আৰু বৌদ্ধিক উন্নতিৰ স্তৰ।[৮] নৈতিক আৰু বৌদ্ধিক দিশৰ উৎকৰ্ষ সাধনৰ জৰিয়তে মানুহৰ জীৱনৰ সমগ্ৰ দিশত সংস্কাৰ সাধন হয়। এই সংস্কাৰৰ মাধ্যমত মানুহে সামূহিক জীৱনত লাভ কৰা অৱস্থাৰ আন নাম হ'ল সংস্কৃতি। সেইদৰে 'Oxford Dictionary'ত 'কালছাৰ' শব্দৰ অৰ্থ 'a refined understanding' বুলি নিৰ্দেশ কৰা হৈছে।[৯]

দেখা যায় যে সংস্কৃতি শব্দটো সংস্কাৰৰ লগত ওতপ্ৰোতভাৱে জড়িত। কবিগুৰু ৰবীন্দ্ৰনাথ ঠাকুৰ প্ৰমুখ্যে একাংশ পণ্ডিতে এই প্ৰসংগত 'কালছাৰ' শব্দটোকে ব্যৱহাৰ কৰিছিল যদিও কোনো কোনোৱে কৃষ্টি শব্দটোও প্ৰয়োগ কৰিলে। পাছলৈ কৃষ্টি শব্দৰ ঠাইত 'সংস্কৃতি' শব্দৰহে প্ৰয়োগ হ'ল। বিশ্লেষণ কৰি চালে দেখা যায় যে সংস্কৃতি শব্দ প্ৰকৃততে 'কালছাৰ' শব্দৰ সম্পূৰ্ণ অৰ্থ প্ৰকাশক। [১০]

৬। ঐতৰেয় ব্ৰাহ্মণ, ৮/২-৩, গগৈ, লীলা, অসমৰ লোক সংস্কৃতি, পৃ. ৭
৭। উল্লিখিত গ্ৰন্থ, পৃ. ৭
৮। New universal Enlyclopedia, P. 2506
৯। Oxford Dictionary, P. 348
১০। শৰ্মা, নবীন চন্দ্ৰ, অসমীয়া লোক-সংস্কৃতিৰ আভাস, পৃ. ১

"কৃষ্টি আৰু সংস্কৃতিৰ ভিতৰত এটা সূক্ষ্ম পাৰ্থক্য আছে। কৃষ্টি হ'ল এটা জাতিয়ে কৰা সকলো কামৰে সমষ্টি আৰু সংস্কৃতি হ'ল সেই জাতিৰ চিন্তা, কল্পনা আৰু কামৰ শ্ৰেষ্ঠ অংশখিনি। ইয়াৰ প্ৰভাৱ জাতিৰ মনত থাকি যায়। সেই প্ৰভাৱে জাতিৰ আদৰ্শ গঢ় দিয়ে, কামত অনুপ্ৰেৰণা যোগায়।"[১১]

সংস্কৃতি কোনো বিমূৰ্ত বিষয় নহয়। ইয়াৰ জন্ম সমাজত, ব্যক্তিৰ হৃদয়ত। সেয়ে সমাজ বা ব্যক্তিক বাদ দি সংস্কৃতিক বিশ্লেষণ কৰাও অসম্ভৱ। সংস্কৃতি মানৱৰ সুষম জীৱন পদ্ধতি। বিশ্ব প্ৰকৃতিৰ শ্ৰেষ্ঠ প্ৰাণী মানৱ হৈছে ইয়াৰ জন্মদাতা। সংস্কৃতি একো একোটা সুসভ্য জাতিৰ অন্তঃসলিলা ফল্গুধাৰা। যুগ যুগ ধৰি ই বৈ যায় নিৰৱধি নদীৰ দৰে।

পৃথিৱীৰ সমাজতত্ত্ববিদ আৰু নৃতত্ত্ববিদসকলে দেখুৱাই থৈ যোৱা অনুসৰি নবীন চন্দ্ৰ শৰ্মাই সংস্কৃতিৰ গুণ, লক্ষণ, বৈশিষ্ট্য আদি নিৰ্ণয়ৰ যোগেদি যিকেইটা বিভাজন কৰি দেখুৱাইছে, সি নিশ্চিতভাৱে গ্ৰহণযোগ্য। তেওঁ সংস্কৃতিক প্ৰধানকৈ তিনিটা ভাগত বিভক্ত কৰিছে[১২]ঃ (ক) অভিজাত সংস্কৃতি, (খ) লোকসংস্কৃতি আৰু (গ) জনজাতীয় সংস্কৃতি।

সমাজৰ উচ্চ স্তৰৰ সভ্য বা অভিজাত, স্বাক্ষৰ, নগৰীয়া শ্ৰেণীৰ লোকৰ সংস্কৃতিক অভিজাত সংস্কৃতি (Elite) বোলা হৈছে।

লোকসংস্কৃতিৰ তুলনাত অভিজাত বা শিষ্ট সংস্কৃতি অধিক শৃংখলাবদ্ধ, সুনিৰ্দিষ্ট আৰু কিছু পৰিমাণে কৃত্ৰিম। আনহাতে সমাজৰ নিম্নস্তৰৰ নিৰক্ষৰ, চহা আৰু পৰম্পৰা আশ্ৰয়ী লোকৰ সংস্কৃতিক লোকসংস্কৃতি (Folk-Culture) আখ্যা দিয়া হৈছে। সেইদৰে ভাষা, শিক্ষা, সভ্যতা আদিৰ ক্ষেত্ৰত অনগ্ৰসৰ বা তুলনামূলকভাৱে কিছু পৰিমাণে পিছপৰি থকা জনজাতীয় লোকসকলৰ সংস্কৃতিক জনজাতীয় সংস্কৃতি বোলা হৈছে।

জনজাতীয় সংস্কৃতি স্বয়ংসম্পূৰ্ণ আৰু ই কম বা বেছি পৰিমাণে অক্ষত অৱস্থাত থাকে। অসমৰ জনজাতীয় লোকসকলৰ কিছুসংখ্যকে হিন্দু বা খ্ৰীষ্টধৰ্মত দীক্ষা ল'লেও প্ৰায়ভাগেই পৰম্পৰাগত ধৰ্মীয় ৰীতি-নীতি, আচাৰ-ব্যৱহাৰ, সাজপাৰ আদি অবিচ্ছিন্ন

১১। শাস্ত্ৰী, বিশ্বনাৰায়ণ, সংস্কৃতিৰ স্বৰূপ, অসমীয়া সংস্কৃতি, সম্পা. হৰিপ্ৰসাদ নেওগ আৰু লীলা গগৈ, পৃ. ৩৩৪.
১২। শৰ্মা, নবীন চন্দ্ৰ, প্ৰাক্ উল্লিখিত গ্ৰন্থ, পৃ. ৪০

ধাৰাৰে ৰক্ষা কৰি আহিছে।[১৩]

স্মৰণাতীত কালৰে পৰা অসমৰ জনজাতি আৰু অ-জনজাতি উভয় গোষ্ঠীৰ মাজত কৃষ্টিৰ সংঘাত, সংমিশ্ৰণ আৰু সমাহৰণ (Process of synthesis) প্ৰক্ৰিয়াৰ ফলস্বৰূপে এক অনন্য সংস্কৃতিৰ সৌধ গঢ়ি উঠিছে।

অভিজাত বা শিষ্ট সংস্কৃতি আৰু লোকসংস্কৃতি পৰস্পৰ নিৰ্ভৰশীল। এটাৰ উপলব্ধিৰ বাবে আনটোৰ অধ্যয়ন অপৰিহাৰ্য। Robert Redfildৰ মতে, লোকসংস্কৃতি কোনো এক সংস্কৃতিৰ পৰিপূৰ্ণ ৰূপ নহয়। অৰ্ধসমাজ (Half society) সংস্কৃতিৰ পৰিপূৰ্ণ ৰূপৰ অংশবিশেষহে। তেওঁৰ মতে, লোকবিদ্যা বা লোকসংস্কৃতি 'লিটল ট্ৰেডিছন' (Little Tradition)ৰ নামান্তৰ মাথোন আৰু অভিজাত বা শিষ্ট সংস্কৃতি 'গ্ৰেট ট্ৰেডিছন' (Great tradition)ৰ অন্য ৰূপ।[১৪]

'লোক' মূলতঃ সংস্কৃত শব্দ। এই শব্দৰ দ্বাৰা জনসাধাৰণক বুজোৱা হয়। অৰ্থাৎ লোকসংস্কৃতি মানে জনসাধাৰণৰ সংস্কৃতি। ইংৰাজী 'Folk-Culture' আৰু 'Folk-lore' শব্দ দুটিৰ অৰ্থ বুজাবলৈ অসমীয়াত 'লোকসংস্কৃতি' পদটো ব্যৱহাৰ হয়। ইংৰাজী 'Folk'ৰ অৰ্থ জনসাধাৰণ আৰু 'Lore'ৰ অৰ্থ বিদ্যা, জ্ঞান বা মৌখিক পৰম্পৰা।

'Lore' বা জ্ঞান বা বিদ্যা অভিধাটোৰ অৰ্থ ব্যাপক। লোকবিদ্যা অৰ্থাৎ Folk-loreৰ প্ৰসংগত lore পদটোৱে জনসাধাৰণৰ কৃতি, তেওঁলোকৰ বিভিন্ন আচৰণ, জ্ঞান, বিদ্যা আদি সূচায়। কোনো কোনোৱে সেয়েহে Folk-lore অভিধাটোক সূচাবৰ বাবে 'লোকজ্ঞান' অভিধাটো প্ৰয়োগ কৰে।" [১৫]

১৩। শৰ্মা, নবীন চন্দ্ৰ, প্ৰাক্ উল্লিখিত গ্ৰন্থ, পৃ. ৪৪

১৪। 'Let us begin with a recognition, long present in discussion of civilizations, of the difference between a great tradition and a little tradition. In a civilization there is a great tradition of the reflective few and there is a little tradition of the largely unreflective many. The great tradition is cultivated in schools or temples, the little tradition works itself out and keeps itself going in the lives of the unlettered in their village communitie.' Redfield Robert : Peasant society and culture, chicago,P. 41-42

১৫। শৰ্মা, নবীন চন্দ্ৰ, লোক-সংস্কৃতি ঃ পৰম্পৰা আৰু পৰিৱৰ্তন , অসমৰ লোক সংস্কৃতি, সম্পা. উপেন্দ্ৰ নাথ শৰ্মা, পৃ. ২৫.

অৱশ্যে 'লোকসংস্কৃতি' শব্দৰ প্ৰতিহে সকলোৰে অধিক আকৰ্ষণ দেখা যায়। ইয়াৰ কাৰণ হ'ল 'Lore' শব্দই নিৰূপণ কৰা প্ৰায় সকলো অৰ্থকে 'সংস্কৃতি' শব্দটোৱে সামৰি লয়। Folk-lore —এই শব্দটোৱে লোকজ্ঞান, লোকবিদ্যা বা লোকসংস্কৃতি যি অৰ্থই সূচনা নকৰক, মূলতঃ এই শব্দই জনসাধাৰণৰ সামূহিক সৃষ্টি আৰু কৰ্মৰাজিকহে বুজায়।

অভিধানত থকা অনুসৰি [১৬] 'লোক' শব্দৰ তিনিটা বিশেষ অৰ্থ আছে। প্ৰথম 'লোক' মানে জগত; ভুৱন (ইহলোক, পৰলোক, পিতৃলোক, দেৱলোক), দ্বিতীয় 'লোক' মানে মানুহ (এওঁলোক; তেওঁলোক), তৃতীয় 'লোক' মানে পৰ অৰ্থাৎ আপোন বা নিজতকৈ বেলেগ (লোকচিত্ত; লোকমন)।

এইদৰে 'লোক' শব্দই নানা অৰ্থ বুজালেও লোকসাহিত্যত ই কিছু সংকীৰ্ণ অৰ্থতহে ব্যৱহৃত হয়। সাহিত্যত 'লোক' বুলিলে সাধাৰণতে আনুষ্ঠানিক নামমাত্ৰ শিক্ষা থকা নাইবা শিক্ষা-দীক্ষাহীন, চহৰ অঞ্চলৰ পৰা আঁতৰত, পৰম্পৰাগত সংস্কাৰ আৰু লোক-ৰীতিৰদ্বাৰা জীৱন নিৰ্বাহ কৰা শ্ৰমকাৰী জনগণকহে সূচোৱা হয়।[১৭]

এওঁলোকক লৈয়ে লোকসমাজ গঠিত হৈছে। আনহাতেদি শিক্ষা-দীক্ষা আৰু সংস্কাৰ আদি বিষয়ত উচ্চস্তৰপ্ৰাপ্ত লোকসকলৰ সংস্কৃতিক শিষ্ট সংস্কৃতি আখ্যা দিয়া হয়।

ঊনবিংশ শতিকাৰ লোকতত্ত্ববিদসকলে 'Folk' বা 'লোক' বা 'জন'ৰ বিপৰীতে অভিজাত বা শিষ্ট সমাজৰ বৈশিষ্ট্য বা পাৰ্থক্যসমূহ ফঁহিয়াই দেখুৱাইছে যদিও ঐতিহাসিকভাৱে 'লোক' বা 'জন'ৰ ধাৰণা 'শিষ্ট বা অভিজাত' ধাৰণাৰ আধাৰত গঢ়ি উঠিব নোৱাৰে।[১৮] প্ৰকৃততে লোকসমাজৰ বুকুৰ পৰা শিষ্ট বা অভিজাত সমাজৰ সৃষ্টি হৈছে। গতিকে লোকসমাজ আৰু নগৰীয়া বা শিষ্ট সমাজৰ মাজত পানী নসৰকা বিভাজন কৰাটো অসম্ভৱ।

১৬। বৰুৱা, হেমচন্দ্ৰ ,হেমকোষ, পৃ. ৯৭৭

১৭। "The folk society is generally assumed to be the model of pre literate or so-called primitive societies that anthropolo-gists have traditionally studied.' - Encyclopedia : Britennica, 1985 Vol. P. 862.

১৮। শৰ্মা, নবীন চন্দ্ৰ, লোকসংস্কৃতি, পৰম্পৰা আৰু পৰিৱৰ্তন, প্ৰাক্ উল্লিখিত গ্ৰন্থ, পৃ. ১৪

লোকবিদ্যা লোকজীৱনৰ সঞ্জীৱনী শক্তিস্বৰূপ। ইয়াতেই লুকাই আছে মানৱ-হৃদয়ৰ দিব্য চেতনা, জীৱনৰ গভীৰ অৰ্থ। সেয়েহে ক'ব পাৰি, নগৰ-চহৰ, গাঁও-ভূঁইকে আদি কৰি সৰু-বৰ বিভিন্ন সমাজৰ ধনী-দুখীয়া, উচ্চ-নীচ, জাতি-ধৰ্ম-বৰ্ণ নিৰ্বিশেষে বিভিন্ন স্তৰৰ লোকেই হৈছে লোকসংস্কৃতিৰ স্ৰষ্টা, ধাৰক আৰু বাহক।

এলান ডাণ্ডেজৰ মতে," 'লোক' বা 'Folk' হৈছে ন্যূনতম এটা উমৈহতীয়া উপাদানৰ অংশীদাৰ কোনো এক জনসমষ্টি।"[১৯]

এই ন্যূনতম উমৈহতীয়া উপাদানৰ অংশীদাৰ জনগোষ্ঠী বা সমাজখনত অতি প্ৰাচীন কালৰে পৰা যি পৰম্পৰাৰ প্ৰচলন হৈ থাকে, সিয়েই স্বৰূপাৰ্থত লোকসংস্কৃতি। ইয়েই সেই সমাজ বা জনগোষ্ঠীটোক একীভূত কৰি ৰাখিব পাৰে। লোকসংস্কৃতি যেন লোকজীৱনৰ হুবহু প্ৰতিচ্ছবি জিলিকাই তোলা এখন অক্ষত দাপোণ। লোকমনৰ সুখ-দুখ, হৰ্ষ-বিষাদ, অভাৱ-অভিযোগ, বিৰহ-মিলন, অৰ্থনৈতিক, ৰাজনৈতিক আদি দিশ, শাসন-শোষণ আদি ব্যঞ্জিত হৈ উঠাৰ উপৰি লোকসংস্কৃতিৰ মাজেদি নিৰ্গত হয় লোকমনৰ চিৰন্তন সৰলতা, ভাতৃত্ববোধ, কলাত্মক অভিব্যক্তি আৰু সুন্দৰৰ পথেৰে জয়যাত্ৰাৰ আভাস।

লোকসংস্কৃতিৰ পদ্ধতিগত চিন্তা-চৰ্চা আৰু বিচাৰ-বিশ্লেষণ আৰম্ভ হয় খ্ৰীঃ উনবিংশ শতিকাৰ প্ৰথমাৰ্ধৰ পৰাহে। ১৮১২ চনত জাৰ্মান ভাতৃদ্বয় জেকব গ্ৰীম আৰু উইলিয়াম জেকবে এইক্ষেত্ৰত প্ৰথমটো গুৰুত্বপূৰ্ণ পদক্ষেপ আগ বঢ়ায়। এওঁলোকে জাৰ্মানীৰ পৰম্পৰাগত লোককথা আৰু পুৰাতত্ত্বৰাজি সংগ্ৰহ আৰু সম্পাদনাৰ কাম হাতত লয় আৰু 'House hold Tales' নামেৰে প্ৰকাশ কৰে। জাৰ্মানীৰ প্ৰাচীন লোককথা বা সাধুবোৰৰ লগতে পুৰাবৃত্তৰাজিক বুজাবৰ বাবে এওঁলোকে 'Volk-skunde' অভিধাটো ব্যৱহাৰ কৰিছিল। উক্ত পদটোৰে প্ৰকৃততে জনসাধাৰণৰ মুখে মুখে প্ৰচলিত হৈ অহা গীত-পদ, কাহিনী-কথা, বিশ্বাস আদিকেই সূচাইছিল। 'Volk'ৰ অৰ্থ 'Folk' অৰ্থাৎ 'লোক' আৰু 'skunde'ৰ অৰ্থ 'Lore' অৰ্থাৎ অভিজ্ঞতা। এই লোকজ্ঞান বা লোক অভিজ্ঞতাক সূচাবৰ বাবে ১৮৪৬ চনত থমছে 'Folk-lore' পদটো ব্যৱহাৰ কৰিছিল আৰু অনতিপলমে ই আন্তৰ্জাতিক সমাদৰ লাভ কৰে।[২০]

১৯। The term folk can refer to any group of people what soever who share at least one common factor. Alan Dundes, Essays in folkloristics, Meesut, P. 7

২০। শৰ্মা, নবীন চন্দ্ৰ, লোকসংস্কৃতি; পৰম্পৰা আৰু পৰিৱৰ্তন, প্ৰাক্ উল্লিখিত গ্ৰন্থ, পৃ. ১৪

অসমৰ লোকতত্ত্ববিদ প্ৰফুল্ল দত্ত গোস্বামী, নবীন চন্দ্ৰ শৰ্মা, বীৰেন্দ্ৰনাথ দত্ত আদি বিশিষ্টসকলেও 'Folk-lore'ৰ অৰ্থ বুজাবৰ বাবে 'লোকসংস্কৃতি' বা 'জনসংস্কৃতি' আদিৰ ঠাইত 'লোকবিদ্যা' পদটোহে অধিক গ্ৰহণযোগ্য বুলি সহমত প্ৰকাশ কৰে।

প্ৰথমাৱস্থাত 'Folk-lore' পদে নিচেই ঠেক অৰ্থ সূচাইছিল। এই পদটোৰ দ্বাৰা জনসাধাৰণৰ মৌখিক কবিতা অথবা 'জনসাধাৰণৰ ঐতিহ্য'ক বুজোৱা হৈছিল। কিন্তু পাছত যুক্তিৰ আধাৰত ফ'ক্‌ল'ৰ বা লোকবিদ্যাৰ বিস্তীৰ্ণ পৰিসৰ সম্পৰ্কে চিন্তা-চৰ্চা চলিল আৰু 'ফ'ক্‌ল'ৰ' শব্দটো নতুনকৈ গঠন কৰি লোৱা হ'ল। এই শব্দটোৱে সামৰি ল'লে আদিম (primitive) আৰু সভ্য (civilized) জনসাধাৰণৰ মাজত প্ৰচলিত হৈ থকা অতিকথা, লেজেণ্ড, সাধুকথা, প্ৰবাদ-প্ৰবচন, ফকৰা-যোজনা, সাঁথৰ, তন্ত্ৰ-মন্ত্ৰ, গালি-শপনি, সাজপাৰ,খাদ্যাভ্যাস, অয়-অলংকাৰ, লোকগীত, বাদ্য, নৃত্য, নাট, লোকভাষা , লোকঔষধ, স্থাপত্য-ভাস্কৰ্য, লোকশিল্প আদি বিষয়। লোকসংস্কৃতিৰ এই উপাদানসমূহ বিশ্লেষণ কৰিলে দেখা যায় যে এইবোৰৰ মূলতে আছে লোকমনৰ অকৃত্ৰিম স্বভাৱজাত বিশ্বাস আৰু অন্ধবিশ্বাস। আনহাতেদি সামাজিক ৰীতি-নীতি, আচাৰ-অনুষ্ঠান, উৎসৱ-পাৰ্বণ, খেল-ধেমালি আৰু সেইবোৰত ব্যৱহৃত লোক-কবিতা, লোকগীত, লোকভংগী, সাধুকথা, ফকৰা-যোজনা প্ৰভৃতিৰ মূলতেও লোকবিশ্বাসেই।[২১]

এইখিনিতে লোকসংস্কৃতিৰ আন এটা বিশেষত্ব সম্পৰ্কে আলোচনা কৰাটো বিধেয়। সেয়া হ'ল— সাৰ্বজনীনত্ব আৰু পৰম্পৰা। লোকসংস্কৃতি জীয়াই ৰখা বিভিন্ন উপাদান বা সমলসমূহৰ প্ৰায়ভাগেই বিভিন্ন বৰ্ণ, ধৰ্ম, সম্প্ৰদায়ৰ দ্বাৰা স্বীকৃত আৰু সমাদৃত। উদাহৰণস্বৰূপে, অসমৰ ৰঙালী বিহুত ইজনে সিজনক বিহুৱান দি আন্তৰিক স্নেহ, শ্ৰদ্ধা আৰু সম্প্ৰীতিৰ মনোভাব দেখুওৱাটো অসমৰ বৰ্ণ, ধৰ্ম, গোষ্ঠী নিৰ্বিশেষে পালনীয় আচাৰ বা ৰীতি। সেইদৰে বিশ্বাসজনিত আৰু পৰম্পৰাগত অজস্ৰ, অসংখ্য বিষয় অসমৰ অধিকাংশ ধৰ্ম-বৰ্ণ সম্প্ৰদায়ৰ লোকে নিৰ্বিবাদে মানি লয়।

ৰিচাৰ্ড এম. ডৰছনে লোকবিদ্যা আৰু লোকজীৱনৰ সকলো দিশ বিশ্লেষণ কৰি প্ৰধানকৈ চাৰিটা ভাগত বিভক্ত কৰিছে। এই লোকবিদ্যা-বিশাৰদগৰাকীক সমৰ্থন কৰি

২১। শৰ্মা, বৰদলৈ, হৰিনাথ, বাৰেবৰণীয়া অসম, পৃ. ১৭১

নবীন চন্দ্ৰ শৰ্মায়ো অসমীয়া লোকসংস্কৃতিৰ মুখ্য বিভাজনসমূহ [২২] তলত দিয়া ধৰণে দেখুৱাইছে—

(১) মৌখিক সাহিত্য (Oral literature),

(২) ভৌতিক লোকসংস্কৃতি (Material folk culture),

(৩) সামাজিক লোকাচাৰ (Social folk customs) আৰু

(৪) লোকপৰিৱেশ্য কলা (Folk performing art)।

(১) মৌখিক সাহিত্য লোকসংস্কৃতিৰ সবাতোকৈ সমৃদ্ধ শাখা। ই আদিম আৰণ্যিক যুগৰ মানুহৰ নিভাঁজ অন্তৰৰ সৰল অনুভূতিৰ অভিব্যক্তি। যুগ যুগ ধৰি মুখে মুখে প্ৰচলিত হৈ অহা বাবে ইয়াক মৌখিক সাহিত্য বোলা হয়। শ্ৰমকাতৰ লোকসাধাৰণৰ সৰল বিশ্বাস, আশা, সপোন, হৰ্ষ-বিষাদ, প্ৰেম-প্ৰীতি, ঈৰ্ষা-বিদ্বেষ আদি অকৃত্ৰিম অনুভূতিৰে সিক্ত মৌখিক সাহিত্যৰ মাজেদি জাতিৰ চিন্তাধাৰা আৰু প্ৰাণস্পন্দনৰ আভাস পোৱা যায়। মৌখিক সাহিত্যৰ পৰিসৰ অতি বিস্তীৰ্ণ আৰু ই স্বকীয় বৈশিষ্ট্যৰে সমুজ্জ্বল। প্ৰকৃতি, পৰিসৰ আৰু বিষয়বস্তুৰ ফালৰ পৰা বিশ্লেষণ কৰি চালে মৌখিক সাহিত্যৰ কেইটিমান বৈশিষ্ট্য দেখা যায়—

(১) মৌখিক সাহিত্য কোনো ব্যক্তিবিশেষৰ ৰচনা নহয়। ই হৈছে যুগ নিৰপেক্ষ গোষ্ঠীমনৰ অভিজ্ঞতালব্ধ নানাৰঙী সৃষ্টি সম্ভাৰ।

(২) মৌখিক সাহিত্য চিৰ নতুন, শাশ্বত আৰু কালজয়ী।

(৩) অলিখিত হৈও মৌখিক সাহিত্য এক প্ৰকাৰ সৃষ্টিশীল সাহিত্য। ইয়াৰ অখ্যাত স্ৰষ্টাসকলৰ সৃজনীশক্তিক অস্বীকাৰ কৰিবৰ উপায় নাই।

(৪) মৌখিক সাহিত্য যেন লোকমনৰ ছবি জিলিকাই তোলা এখন দাপোণ। ইয়াৰ ৰচনাভংগীও সৰল আৰু স্বতঃস্ফূৰ্ত।

২২। শৰ্মা, নবীন চন্দ্ৰ, লোক সংস্কৃতি ঃ পৰম্পৰা আৰু পৰিৱৰ্তন, প্ৰাক্ উল্লিখিত গ্ৰন্থ, পৃ. ৬৭

(৫) চহাপ্ৰাণৰ আৱেগ-অনুভূতি সাৱলীলভাৱে প্ৰকাশ কৰিব পৰা হেতুকে মৌখিক সাহিত্য বিশ্বজনীন তথা সাৰ্বজনীন বৈশিষ্ট্যৰে সমুজ্জ্বল।

'অখ্যাত কবিৰ বিখ্যাত ৰচনা' হৈও মৌখিক সাহিত্যৰ মাজেৰে নিঃসৃত হয় চহাপ্ৰাণৰ বিশালতা। নিৰক্ষৰজনৰ স্বতঃপ্ৰণোদিত এই ৰচনাৰাজিয়ে লোকসংস্কৃতিৰ বৰ পথাৰখন চিৰসেউজ কৰি ৰাখিছে।

মৌখিক সাহিত্য বা বাচিক কলা (Verbal art)ক বিভিন্ন দৃষ্টিভংগীৰে বিশ্লেষণ কৰি নবীন চন্দ্ৰ শৰ্মাই দুটা প্ৰধান ভাগত বিভক্ত কৰিছে[২৩]—

(ক) জাতিগত শ্ৰেণীবিভাজন (Ethnic genre) আৰু

(খ) তাত্ত্বিক শ্ৰেণীবিভাজন (Analytical categories)।

(ক) বিশ্বৰ মানৱজাতি তথা নৃগোষ্ঠীসমূহৰ প্ৰত্যেকৰে স্বকীয় বৈশিষ্ট্যসম্পন্ন বাচিক কলা বা মৌখিক সাহিত্য আছে। সেইবোৰৰ বিভিন্ন শ্ৰেণীক সূচাবৰ বাবে ভিন্ন পৰিভাষা বা অভিধা ব্যৱহাৰ কৰা হয়। উদাহৰণস্বৰূপে অসম ৰাজ্যত গীত (Song)ক বুজাবলৈ গীত, পদ, মেথাম, আলুন, নিতম্ আদি পৰিভাষাৰ ব্যৱহাৰ হয়। সেইদৰে সাধু, সাজোকথা, উপকথা, কাহিনী, কিচ্ছা আদি পৰিভাষাৰ যোগেদি সাধুকথাক বুজোৱা হয়। সাংস্কৃতিক পদ্ধতি প্ৰয়োগৰ দ্বাৰা বাচিক কলা বা লোককলাক লোকসাহিত্যৰ শ্ৰেণীভুক্তকৰণেই হৈছে জাতিগত শ্ৰেণীবিভাজন।

(খ) বিদ্যায়তনিক দৃষ্টিভংগীৰে চালে দেখা যায় যে আন্তৰ্জাতিক শ্ৰেণীবিভাজন এটা অতি গুৰুত্বপূৰ্ণ বিষয়। মৌখিক বা লোকসাহিত্যৰ বিভিন্ন উপাদান বিভিন্ন শ্ৰেণীত বিভক্ত কৰা পদ্ধতিটোৱে হৈছে তাত্ত্বিক শ্ৰেণীবিভাজন প্ৰণালী। মৌখিক সাহিত্যৰ পাঠ (Text)ৰ পদ্ধতিমূলক সংহতি আৰু সংগঠনৰ সুশৃংখলিত আৰ্হি বা চানেকী দাঙি ধৰাটোৱে ইয়াৰ মূল উদ্দেশ্য। এই প্ৰণালীক অনুসৰণ কৰি আমিও মৌখিক সাহিত্যৰ পাঠ তলত দিয়া ধৰণে বিভাজন কৰিব পাৰো।

২৩। শৰ্মা, নবীন চন্দ্ৰ, লোক সংস্কৃতি ঃ পৰম্পৰা আৰু পৰিৱৰ্তন, প্ৰাক্ উল্লিখিত গ্ৰন্থ, পৃ. ৭১

(১) লোকগীত বা লোক-কবিতা (Oral songs or folk poems),

(২) গদ্যধর্মী লোককথা (Prose narratives),

(৩) প্ৰবাদ-প্ৰবচন, ফকৰা-যোজনা (Proverbs, maxims etc.),

(৪) সাঁথৰ বা দিষ্টান (Riddles) আৰু

(৫) লোকভাষা (Folk language)।

লোকগীত বা লোক-কবিতা ঃ

লোকগীত লোকমনৰ সুকুমাৰ প্ৰকাশ। চহা হৃদয়ৰ আন্তৰিক সৰলতা আৰু স্বতঃপ্ৰণোদিত আৱেগ-অনুভূতিৰে সিক্ত ছন্দোময় লোক-কবিতাসমূহে লোকসংস্কৃতিৰ বিশাল ক্ষেত্ৰখনি সমৃদ্ধিশালী কৰি ৰাখিছে। লোকগীতত অংকিত হৈ থাকে প্ৰাচীন চহা সমাজ বা গোষ্ঠীজীৱনৰ সুসংহত ছৱি। শাস্ত্ৰীয় সংগীতৰ নিয়ম-শৃংখলাৰে লোকগীতক বান্ধিব পৰা নাযায়। উন্মুক্ত চহাপ্ৰাণৰ ই যেন গীতিময় প্ৰকাশ। হেমাংগ বিশ্বাসে লোকগীতৰ এনে বৈশিষ্ট্যৰ প্ৰতি লক্ষ্য ৰাখি লিখিছে ঃ ‘লোকসংগীতৰ তেনে কোনো নিৰ্দিষ্ট Code নাই, নাথাকেও, যি আছে তাকে আমি ক'ব পাৰো ‘বাহিৰানা’ বা আঞ্চলিকতা, গায়কজন মাটি, পানী, বতাহ কিম্বা পাহাৰ বা উপত্যকাৰ। গুৰুও এজন নহয়, গণসমষ্টি।’[২৪]

বিষয়বস্তুৰ গভীৰতা, ৰূপকধৰ্মিতা, আলংকাৰিক সৌন্দৰ্য আৰু স্বাচ্ছন্দ্য প্ৰবাহে লোকগীতক ‘স্বভাৱসুন্দৰী’ কৰি তুলিছে। উদাৰ মানসিকতাৰ উজ্জ্বল নিদৰ্শনস্বৰূপ লোকগীতত ধৰ্ম, বৰ্ণ, সম্প্ৰদায়ৰো স্থল আছে। তাত নাই উগ্ৰতা আৰু সংকীৰ্ণতা, আছে মাথোন বিশ্বজনীনতা।

২৪। ‘লোকসংগীতের তেমন নির্দিষ্ট code নেই। থাকতেও পারেনা। যা আছে তাকে আমরা বলতে পারি ‘বাহিরানা’ বা আঞ্চলিকতা। গায়কটি জল-মাটি, হাওয়ার কিম্বা, পাহাৰ ও উপত্যকার। গুরু একজন নয় - গণসমষ্টি...। বিশ্বাস, হেমাঙ্গ, লোকসংগীত সমীক্ষা ঃ বাংলা ও আসাম, পৃ. ২-৩

লোকগীতৰ প্ৰকৃতি আৰু বিষয়বস্তু অনুসৰি ইয়াক কেইবাটাও শ্ৰেণীত বিভক্ত কৰা হৈছে।[২৫]

(ক) বেলাড বা মালিতা বা কাহিনী গীত,

(খ) ধৰ্মীয় গীত,

(গ) প্ৰণয় গীত,

(ঘ) কৰ্মগীত,

(ঙ) উৎসৱ-অনুষ্ঠানৰ সৈতে জড়িত গীত,

(চ) সংস্কাৰমূলক কৃত্যৰ সৈতে জড়িত গীত,

(ছ) তত্ত্বপূৰ্ণ বা দাৰ্শনিক ভাবপ্ৰধান গীত,

(জ) চিকাৰ আদিৰ লগত জড়িত গীত,

(ঝ) কেঁচুৱা ল'ৰা-ছোৱালীৰ লগত জড়িত গীত ঃ টোপনি নিওৱা গীত (Lullabies), নিচুকনি গীত (Nursery rhymes), খেল-ধেমালিৰ লগত জড়িত গীত,

(ঞ) গুণবিশিষ্ট গীত ঃ ভাৱইয়া আৰু ছটকা আৰু

(চ) বিদ্ৰূপাত্মক গীত।*

কাহিনীপ্ৰধান মালিতা বা বেলাডসমূহ বনঘোষাৰ সমধৰ্মী দীঘলীয়া গীত। এইবোৰৰ মাজত মানৱ জীৱনৰ আদিম ভাবানুভূতি আৰু মৌলিক প্ৰবৃত্তিসমূহ পৰিস্ফুট হোৱা দেখা যায়। 'চহাজীৱনৰ মনস্তত্ত্ব, অন্ধবিশ্বাস, জনসাধাৰণৰ ধৰ্ম, আচাৰ-ব্যৱহাৰ আৰু জীৱন যাত্ৰা প্ৰণালী সম্বন্ধে যথেষ্ট উপকৰণ ইয়াত পোৱা যায়।[২৬]

ত্ৰিপদী ছন্দত ৰচিত মালিতাসমূহৰ ছন্দ বিন্যাস অতি খৰতকীয়া। সত্যেন্দ্ৰ নাথ শৰ্মাই আখ্যানমূলক জনগীত বা মালিতাসমূহক তিনিটা প্ৰধান ভাগত ভগাইছে —

২৫। শৰ্মা, নবীন চন্দ্ৰ, পাতনি, দৰঙী লোকগীতি সংগ্ৰহ, সম্পা. কনক চন্দ্ৰ চহৰীয়া, পৃ. ৪৭
২৬। শৰ্মা, সত্যেন্দ্ৰনাথ, অসমীয়া সাহিত্যৰ সমীক্ষাত্মক ইতিবৃত্ত, পৃ. ৩৭
* লোকগীতৰ শ্ৰেণীবিভাজন দ্বিতীয় অধ্যায়তো সন্নিৱিষ্ট কৰা হৈছে।

(১) বুৰঞ্জীমূলক, (২) কিংবদন্তী বা জনশ্ৰুতিমূলক আৰু (৩) কাল্পনিক।

শ্ৰমগীতসমূহৰ মাজেৰে শ্ৰমজীৱী জনসাধাৰণৰ জীৱনৰ ছন্দ ৰূপায়িত হয়। শ্ৰম লাঘৱৰ বাবে এই গীতবোৰ গোৱা হয়। কামৰূপৰ বৰশী বোৱা গীত, দৰঙৰ জুনা গীত, গোৱালপাৰাৰ মৈষাল গীত, হাতীমাউতৰ গীত ইত্যাদি শ্ৰমগীতৰ অন্তৰ্ভুক্ত কৰিব পাৰি।

বিহুগীতবোৰক প্ৰেম বা যৌৱনৰ গীত আখ্যা দিব পাৰি। গ্ৰাম্য কৃষক জীৱন আৰু অসমীয়া সংস্কৃতিৰ বিভিন্ন দিশ বিহুগীতত প্ৰতিফলিত হয়।

সেইদৰে নাৰী সমাজত প্ৰচলিত বিয়ানামসমূহতো নাৰীপ্ৰাণৰ কোমলতা, সৌন্দৰ্যপ্ৰিয়তা, স্পৰ্শকাতৰতা আৰু ৰূপমাধুৰী জিলিকি উঠা দেখা যায়।

খেল-ধেমালিৰ গীতসমূহ লৌকিক-ক্ৰীড়াৰ অবিচ্ছেদ্য অংগ। এই গীতবোৰৰ মাজেদি নিৰক্ষৰ চহা কবিৰ স্বতঃস্ফূৰ্ত আৱেগ-অনুভূতি আৰু জীৱন বীক্ষাৰ পৰিচয় পোৱা যায়। আকৰ্ষণীয় শব্দ-যোজনা আৰু উদ্ভট কল্পনাবিশিষ্ট গীতবোৰ শিশুৰ বৰ প্ৰিয়। 'নিৰ্দোষ হাঁহি আৰু নিষ্কলুষ চিন্তা-চেতনাযুক্ত'[২৭] ধেমালিৰ গীতবোৰ প্ৰকৃতাৰ্থত অতি মনোৰম আৰু আনন্দ বৰ্ধনকাৰী। সেইদৰে শিশুক ওমলাবলৈ যিবোৰ গীতৰ প্ৰচলন আছে সেইবোৰেই হৈছে নিচুকনি গীত। এই গীতবোৰো কোমল ভাবযুক্ত, অৰ্থহীন আৰু কল্পনা আশ্ৰিত। প্ৰফুল্ল দত্ত গোস্বামীয়ে লিখিছে, 'নিচুকনি আৰু খেল-ধেমালিৰ গীত দুয়োবিধৰে বিশেষত্ব হ'ল শব্দযোজনা আৰু কাণত বজা ছন্দ।'[২৮]

গদ্যধৰ্মী লোককথা ঃ

প্ৰাগ-ঐতিহাসিক যুগৰে পৰা ভিন ভিন ৰূপ পৰিগ্ৰহণ কৰি অহা লোককথাই অতিকথা বা পুৰাণ কথা (myth), জনশ্ৰুতিমূলক (legend), সাধুকথা (tale) হিচাপে ব্যাপ্তি লাভ কৰিছে।

মানৱ-অন্তৰত জাগৃত হৈ থকা কথন আৰু শ্ৰৱণৰ আদিম স্পৃহা নিবৃত্তিৰ পৰিণতিত

২৭। শৰ্মা, শশী, অসমৰ লোক সাহিত্য, পৃ. ১৮৭

২৮। গোস্বামী, প্ৰফুল্ল দত্ত, অসমীয়া জন সাহিত্য, পৃ. ৭২

T 529

লোককথাসমূহৰ সৃষ্টি হৈছিল। প্ৰাচীন ভাৰতত প্ৰব্ৰজনকাৰী সাউদসকল আছিল এই লোককথাসমূহৰ প্ৰচাৰক। এওঁলোক যেন সেই কালছোৱাৰ 'সাংস্কৃতিক দূত'[২৯] হে আছিল।

অতিকথা বা পুৰাণ কথাসমূহ সৃষ্টিতত্ত্ব আৰু দেৱী-দেৱতাৰ অলৌকিক কাহিনীৰে পৰিপূৰ্ণ। বিশ্ব প্ৰকৃতি, জীৱজগত আৰু জড়জগত পৰ্যবেক্ষণৰ যোগেদি মানৱে অন্তৰত উপলব্ধি কৰা ধৰ্মীয় ৰসযুক্ত অতিলৌকিক ভাবৰাশি মিথ (myth)ৰ মাজেদি ব্যক্ত কৰিছিল।

জনশ্ৰুতিমূলক লোককথাসমূহো ৰূপকধৰ্মী আৰু অতিকথাসম্পন্ন (Mythical) কোনো সাধু বা মহান ব্যক্তিৰ জীৱন-কাহিনী, স্থানীয় ভূত-প্ৰেত, পৰী বা জিন, কোনো বিশেষ স্থান, শিল, গছ-গছনি, পুখুৰী বা আলি, পৰ্বত-পাহাৰ, নদী আদিক লৈও ই ৰচিত হয়।[৩০]

সাধুকথা হ'ল ইংৰাজী 'Tale' অভিধাটোৰ অসমীয়া প্ৰতিশব্দ। লোকসমাজত প্ৰচলিত প্ৰায়বোৰ সাধুৱেই কাল্পনিক আৰু যাদুমূলক। 'সাধুসমূহত পোৱা ৰাক্ষস বা দানৱবোৰ যাদুবিদ্যা বিশাৰদ। সিহঁতে নিমিষতে নানা ৰূপ বা ভেশ ধাৰণ কৰি কৰ্তব্য সম্পাদন কৰিব পাৰে'।[৩১]

নবীন চন্দ্ৰ শৰ্মাই বিষয়বস্তুৰ ফালৰ পৰা সাধুবোৰক বিভিন্ন ভাগত ভগাইছে।[৩২] যেনে— জন্তুকেন্দ্ৰিক সাধুকথা, টেটোনৰ সাধু আদি। নামনি অসমত মিছলীয়া আৰু অন্তহীন সাধুৰো প্ৰচলন আছে। হাঁহিৰ সঁফুৰা মেলিব পৰা প্ৰায়বোৰ সাধুৱেই অন্তত সাধু কওঁতাই 'নলৰ আগচিচা মোৰ সাধুকথা মিছা, তামোলে মাৰিলে ডাবি কোন ক'লৈ যাবি।' এনে ধৰণৰ উক্তিৰে মোখনি মাৰে। 'পৰিৱেশন পদ্ধতি, জ্ঞান আৰু শিক্ষাদান কাৰ্য, নাটকীয় উৎকণ্ঠা, মানসিক বিনোদন, বিষাদ-বিৰোচন (cathersis), নৈতিক প্ৰমূল্যবোধ আদি বৈশিষ্ট্যৰ বাবে লোককথা সাহিত্যৰ এক গুৰুত্বপূৰ্ণ কলা।'[৩৩]

২৯। শৰ্মা, শশী, প্ৰাক্ উল্লিখিত গ্ৰন্থ, পৃ. ৭২

৩০। ৰাজবংশী,পৰমানন্দ, অসমীয়া লোক সাহিত্য ঃ নামনি অসমৰ বিশেষ উল্লিখনসহ, অসমীয়া লোক সাহিত্য, সম্পা. প্ৰহ্লাদ কুমাৰ বৰুৱা, পৃ. ২১৭-২১৮

৩১। শৰ্মা, শশী, প্ৰাক্ উল্লিখিত গ্ৰন্থ, পৃ. ২৭

৩২। শৰ্মা, নবীন চন্দ্ৰ , সোণাৰ গাছ ৰূপাৰ পাত, পৃ. ২৪

৩৩। ৰাজবংশী, পৰমানন্দ, অসমীয়া লোক সাহিত্য ঃ নামনি অসমৰ বিশেষ উল্লিখন সহ, প্ৰাক্ উল্লিখিত গ্ৰন্থ, পৃ. ২১৯

ফকৰা-যোজনা আৰু সাঁথৰ ঃ

লোকসাহিত্যক সমৃদ্ধিশালী কৰি তোলা উপাদানসমূহৰ ভিতৰত ফকৰা-যোজনা আৰু সাঁথৰবোৰৰ এক বিশিষ্ট স্থান আছে। 'ইবোৰক অভিজ্ঞতালব্ধ সামাজিক জ্ঞানৰ মূৰ্তিমন্ত ৰূপ বুলিব পাৰি। দহৰ জ্ঞান একৰ বাণী।'[৩৪] মহেশ্বৰ নেওগৰ ভাষাত, 'সিবোৰ লোকপ্ৰজ্ঞাৰ সূক্ষ্ম সমষ্টি। আন আন লোকসাহিত্যৰ দৰে প্ৰবাদ বাক্যও প্ৰজ্ঞাৰ স্বতঃস্ফুৰ্ত প্ৰকাশ, জীৱনৰ টিপ্পনী।'[৩৫] জীৱনৰ প্ৰতিটো দিশ, প্ৰতিটো অনুভৱক মূৰ্ত কৰি তুলিব পাৰে ফকৰা-যোজনাই। যোজনাৰ মাজত জনসাধাৰণৰ জীৱন অভিজ্ঞতাৰ পৰম সত্য নিহিত হৈ থাকে।

যোজনাৰ মাজেদি ঘোষিত হ'ব পাৰে ঐক্য, সম্প্ৰীতি আৰু মানৱতাবোধ। যথা— 'ৰাইজে নখ জোকাৰিলে নৈ বয়' বা 'দহৰ লাঠী একৰ ভাৰ'। একোটি প্ৰবাদ বাক্যৰ মাজত একোটি সম্পূৰ্ণ ভাব নিহিত হৈ থাকিব পাৰে। যথা—' ডিমা পাৰে হাঁহে, খায় ভকত দাহে', ইয়াৰ মাজেদি ব্যঞ্জিত হৈছে এক সমাজ ব্যৱস্থা, শ্ৰেণী সমাজৰ স্বৰূপ।[৩৬]

ফকৰা-যোজনাৰ বচনসমূহ চুটি আৰু অৰ্থব্যঞ্জক, ছন্দময় আৰু আওৱালে কাণত লগা। এইবোৰে পাৰমাৰ্থিক অৰ্থ বুজায়। ভকতীয়া সমাজত ব্যৱহৃত অলেখ ফকৰাৰ উদাহৰণ 'গুৰুচৰিত কথা'ত পোৱা যায়। যথা— 'ৰৌ বৰালি সৰকি যায়, মিছালৈ টোপালি বায়।'

সাঁথৰ হ'ল গোপনীয় অৰ্থৱহ কথা। ইয়াৰ মাজত নিহিত হৈ থকা অৰ্থ ভেদ কৰিব পাৰিলেহে প্ৰকৃত আনন্দ উপলব্ধি হয়। 'প্ৰশ্ন শুনি য'ত সাঁতুৰি অৰ্থ বিচাৰিব লাগে সেয়ে সাঁথৰ'।[৩৭] যথাযথভাবে সাঁথৰ ভাঙোতে মেধাশক্তিৰ উৎকৰ্ষ সাধন হয়। ই শিশু-বৃদ্ধ সকলোৰে মনত বিমল আনন্দ আৰু অন্তৰংগতাৰ সৃষ্টি কৰে।

লোকভাষা (Folk-language) ঃ

অঞ্চলভেদে বিভিন্ন ভাষা-সম্প্ৰদায়ৰ মাজত প্ৰচলিত কথ্য ভাষাবোৰেই হৈছে

৩৪। শৰ্মা, শশী, প্ৰাক্ উল্লিখিত গ্ৰন্থ, পৃ. ২৭০
৩৫। নেওগ, মহেশ্বৰ, অসমীয়া সাহিত্যৰ ৰূপৰেখা, পৃ. ৩৪
৩৬। শৰ্মা, শশী, প্ৰাক্ উল্লিখিত গ্ৰন্থ, পৃ. ৩৪
৩৭। ৰাজবংশী, পৰমানন্দ, প্ৰাক্ উল্লিখিত গ্ৰন্থ, পৃ. ২২০

লোকভাষা।[৩৮] ই লোকসাহিত্যৰ আত্মপ্ৰকাশৰ বলিষ্ঠ মাধ্যম। পৰম্পৰাগতভাৱে সৃষ্টি হোৱা লোকভাষাসমূহ স্বকীয় সৌন্দৰ্যৰে পৰিপূৰ্ণ। পৰিৱেশ অনুযায়ী ই গঢ় লয়। অৰ্থাৎ লোকভাষাৰ ওপৰত ভৌগোলিক, সামাজিক, ধৰ্মীয়, বাণিজ্যিক আদি পৰিৱেশ বা পৰিস্থিতিৰ পোনপটীয়া প্ৰভাৱ পৰে আৰু ইয়েই লোকভাষাক গঢ় দিয়াত সহায় কৰে। লোকভাষা সুৰসমৃদ্ধ আৰু চিত্ৰধৰ্মী। অংগ সঞ্চালনৰ যোগেদিও লোকভাষাৰ অন্তৰ্নিহিত বক্তব্য স্পষ্ট হৈ উঠিব পাৰে। লোকভাষাৰ তুলনাত মাতৃভাষাৰ আদৰ বেছি যদিও লোকভাষাৰ মাজেৰেই প্ৰাচীনতম সমাজ জীৱনৰ স্বৰূপ উদ্‌ঘাটন কৰিব পাৰি। ইয়েই জন্ম দিয়ে খণ্ডবাক্য, ফকৰা-যোজনা, প্ৰবাদ-প্ৰবচন আদিৰ যিবোৰে মান্য ভাষাক সমৃদ্ধিশালী কৰি তুলিছে। গতিকে লোকভাষাৰ যথাযথ অধ্যয়নৰ যোগেদিহে লোকসাহিত্যৰ প্ৰকৃত ৰসাস্বাদন কৰিব পৰা যায়।

ভৌতিক সংস্কৃতি (Material Culture) ঃ

ভৌতিক সংস্কৃতি হ'ল, অতি প্ৰাচীন কালৰে পৰা লোকসমাজত প্ৰচলিত হৈ অহা পৰম্পৰাগত আৰু ৰক্ষণশীল ঐতিহ্যৰ অন্তৰ্ভুক্ত মৌখিক কলা-কৌশল, পাৰদৰ্শিতা পদ্ধতি আদিৰ বহিঃপ্ৰকাশ।[৩৯] অন্য অৰ্থত প্ৰাকৃতিক লোকজীৱনেই (Physical folklife) ভৌতিক সংস্কৃতি। জীৱনৰ প্ৰয়োজনীয়তা আৰু লোকমনত নিহিত হৈ থকা কলাত্মক সৌন্দৰ্যৰাশিৰ উন্মোচনৰ দাবীত ভৌতিক সংস্কৃতিৰ সূচনা হয়। নিত্য প্ৰয়োজনৰ বাবে মানুহে ঘৰ-বাৰী, খেতি-বাতি, দৈনন্দিন ব্যৱহাৰ্য সামগ্ৰী, চিত্ৰ-বিচিত্ৰ সাজপাৰ, অলংকাৰ, ৰন্ধনশৈলী আদি নিৰ্মাণ বা সৃষ্টি কৰি লয়। এইবোৰৰ মাজেৰেই প্ৰকাশি উঠে নিৰক্ষৰজনৰ অন্তৰত নিহিত হৈ থকা নান্দনিক সৌন্দৰ্যৰাশি।

ভৌতিক সংস্কৃতিক পাঁচটা ভাগত ভগাব পাৰি [৪০] ঃ

(ক) লোকশিল্প, (খ) লোককলা, (গ) লোক-স্থপতিবিদ্যা, (ঘ) লোক আভৰণ

৩৮। বৰুৱা, বিৰিঞ্চি কুমাৰ, অসমৰ লোক সংস্কৃতি, পৃ. ২০০
৩৯। শৰ্মা, নবীন চন্দ্ৰ, লোক সংস্কৃতিৰ পৰম্পৰা আৰু পৰিৱৰ্তন, প্ৰাক্ উল্লিখিত গ্ৰন্থ, পৃ. ৭৭
৪০। প্ৰাক্ উল্লিখিত গ্ৰন্থ, পৃ. ৭৮

আৰু (ঙ) লোকৰন্ধন প্ৰণালী।

গাঁওবাসী লোকে জীৱনৰ প্ৰতিটো দিশ আৰু কৰ্মৰ মাজেৰে শিল্প-নৈপুণ্যৰ পৰিচয় দাঙি ধৰে। বিভিন্ন সামগ্ৰী নিৰ্মাণ পদ্ধতিৰ মাজত গঞা নৰ-নাৰীৰ সুকুমাৰ কলাপ্ৰীতিৰ পৰিচয় পোৱা যায়। পৰম্পৰাগত, হস্তনিৰ্মিত এই শিল্পবস্তুসমূহৰ মাজত ফুটি ওলায় চহা শিল্পীৰ অপৰূপ কলা-কৌশল আৰু ৰূপ-বৈচিত্ৰ্য। পুৰণি কালৰে পৰা অসমত প্ৰচলিত হৈ অহা শিল্পকৰ্মসমূহ হ'ল— মৃৎশিল্প, বাঁহ-বেত আৰু কাঠৰ শিল্প, কুহিলাৰ পৰা পুতলা নিৰ্মাণ, ধাতু শিল্প, হাতী দাঁতৰ শিল্প, সোণাৰী শিল্প, বয়ন শিল্প, বাদ্যযন্ত্ৰ নিৰ্মাণ আদি। পুৰুষাণুক্ৰমে চলি অহা এই শিল্পকৰ্মসমূহে কেতবোৰ নিৰ্দিষ্ট সম্প্ৰদায় বা গোষ্ঠী, যেনে— কুমাৰ, কঁহাৰ, সোণাৰী, তেলী আদিৰ জন্ম দিয়ে। সোণালী ৰং চৰোৱা মাটিৰ পুৰণি কলহ, পোৰা মাটিৰ প্ৰাচীন নটৰাজৰ মূৰ্তি, কাৰুকাৰ্যমণ্ডিত কাঠৰ শৰাই, বেতৰ জপা, পিতলেৰে নিৰ্মিত ময়ূৰ, হৰিণ আদিয়ে আজিও পুৰণি অসমৰ লোককলাৰ অপূৰ্ব নিদৰ্শন দাঙি ধৰে।

লোক-স্থপতিবিদ্যা লোকসমাজত পৰম্পৰাগতভাৱে চলি অহা এবিধ কলা। লোক-স্থপতিবিদ্যাৰ মূল বিষয় হ'ল গৃহনিৰ্মাণ। 'অসমৰ গাঁৱলীয়া মানুহৰ ঘৰ-দুৱাৰ, সামাজিক, জলবায়ু আৰু ভৌগোলিক পৰিস্থিতিৰ এক সম্মিলিত ফলস্বৰূপ'।[৪১] খেৰ, বাঁহ, ইকৰা, খাগৰি আদি প্ৰকৃতিজাত সহজলভ্য বস্তু আৰু শিল-বালি, ইটা আদিৰেও গঞা লোকে একাধিক ঘৰ আৰু চোতাল প্ৰস্তুত কৰি লয়। প্ৰয়োজন সাপেক্ষে বাৰীৰ চৌহদৰ ভিতৰত ভিন্ন আকৃতিৰ ঘৰ সাজি লোৱা হয়। যেনে— চৰাঘৰ, বৰঘৰ, পাকঘৰ, ভঁৰালঘৰ, ঢেঁকীশাল, গোহালিঘৰ আদি। ঘৰ-বাৰী, দুৱাৰ-খিৰিকী আদিৰ নিৰ্মাণ পদ্ধতি মুখ-পৰম্পৰা আশ্ৰয়ী। অসমৰ বৈষ্ণৱপন্থী প্ৰতিখন গাঁৱত নিৰ্মিত নামঘৰ বা কীৰ্তনঘৰসমূহে জাতীয় ঐক্য-সম্প্ৰীতি অক্ষুণ্ণ ৰাখিছে আৰু অসমীয়া স্থাপত্যৰ এক অনুপম নিদৰ্শনৰূপেও পৰিগণিত হৈ আহিছে। এই স্থপতিকলাৰ মাজেৰে লোকজীৱনৰ অনুপম কলাত্মক দক্ষতা আৰু সৌন্দৰ্যবোধৰ পৰিচয় পোৱা যায়।

লোক আভৰণ বা সাজপাৰ ভৌতিক সংস্কৃতিৰ অন্তৰ্গত এটি গুৰুত্বপূৰ্ণ উপশ্ৰেণী।

৪১। বৰুৱা, বিৰিঞ্চি কুমাৰ, প্ৰাক্ উল্লিখিত গ্ৰন্থ, পৃ. ১১৫

লোক আভৰণ হিচাপে পৰম্পৰাগত লোকসমাজৰ পুৰুষ-মহিলা, শিশু-বৃদ্ধ নিৰ্বিশেষে প্ৰত্যেকেই বিভিন্ন প্ৰকাৰৰ পোছাক-পৰিচ্ছদ, অলংকাৰ আদি পৰিধান কৰে। লোক আভৰণৰ মাজেৰে লোকসাধাৰণৰ শ্লীলতা, অৰ্থনৈতিক অৱস্থা, সৌন্দৰ্যপ্ৰিয়তা আৰু সুকুমাৰ কলাপ্ৰীতিৰ পৰিচয় পোৱা যায়। পুৰণি অসমীয়া সমাজত পুৰুষৰ প্ৰধান অধোবাস আছিল ধুতী। দ্বিতীয় বস্ত্ৰ উত্তৰীয় বা চাদৰ আৰু শিৰোবেষ্টন হিচাপে পাগুৰিৰ প্ৰচলন আছিল। আহোম যুগৰ পৰা সী লোৱা সাজ-পোছাক, যেনে— চোলা, এংগাচোলা, জামা, ঘাগ্ৰা আদিৰ প্ৰচলন হয়। [৪২]

তিৰোতাই প্ৰধানকৈ ৰিহা-মেখেলা আৰু চাদৰ ব্যৱহাৰ কৰিছিল। ভাৰতৰ অন্যান্য ঠাইৰ তিৰোতাৰ দৰে অসমীয়া তিৰোতাই ওৰণিৰে মুখ ঢাকি নাৰাখে। কেশ-বিন্যাস আৰু খোপা বন্ধাৰ বিভিন্ন ৰীতিৰ প্ৰচলন আছিল। পুৰুষ-নাৰী নিৰ্বিশেষে মূৰ, কাণ, ডিঙি, বাহু, হাত আৰু আঙুলিত অলংকাৰ পৰিধান কৰিছিল। "সোণ-ৰূপৰ বাহিৰেও বিভিন্ন ধাতুৰে নিৰ্মিত আৰু হাতীদাঁত, গাহৰিৰ দাঁত, বাঘৰ নখ, হাতীৰ হাড় আদিৰেও কোনো কোনোৱে অলংকাৰ তৈয়াৰ কৰি পিন্ধিছিল।"[৪৩] স্ত্ৰী সমাজত সুগন্ধি দ্ৰব্য, সুগন্ধি তেল আৰু প্ৰলেপৰ ব্যৱহাৰ আছিল। 'চকুত কাজল লোৱাৰ উপৰি তিৰোতাই কাঁজিলাৰে দাঁত ক'লা কৰি লৈছিল।'[৪৪] লোক আভৰণ, অলংকাৰ অথবা প্ৰসাধন যিয়েই নহওক, ইয়াৰ ওপৰত যুগ আৰু পৰিৱেশৰ প্ৰভাৱ অনস্বীকাৰ্য।

লোকৰন্ধন প্ৰণালী বা বিদ্যা ভৌতিক সংস্কৃতিৰ অন্য এক গুৰুত্বপূৰ্ণ উপাদান। লোকসমাজত প্ৰচলিত ৰন্ধন প্ৰণালীৰ সৈতে জড়িত হৈ থাকে 'অভিবৃত্তি, নিষিদ্ধ আচৰণ, খাদ্য পদ্ধতি, ৰন্ধন পদ্ধতি, পৰিৱেশন পদ্ধতি, খাদ্য সংৰক্ষণ পদ্ধতি আদি বিভিন্ন দিশ।' [৪৫] ইয়াৰ উপৰি কোনো এখন সমাজৰ খাদ্যাভ্যাসৰ ওপৰত ভৌগোলিক, অৰ্থনৈতিক আৰু আধ্যাত্মিক পৰিৱেশে গভীৰ প্ৰভাৱ পেলায়। অসমৰ জনসাধাৰণে প্ৰধান আহাৰ ভাতৰ উপৰি শাক-পাচলি, মাছ-মঙহ, পিঠাপনা, জলপান আদি খায়। উচ্চ বা নিম্ন বৰ্ণভেদে খাদ্যাভ্যাস আৰু ৰন্ধন প্ৰণালীৰ পাৰ্থক্য আছে। বৰ্তমান আধুনিক ৰন্ধন প্ৰণালীয়ে অসমীয়া

৪২। বৰুৱা, বিৰিঞ্চি কুমাৰ, অসমৰ লোক সংস্কৃতি, পৃ. ~~১৬৩~~ ১৩৬, ১৩৭

৪৩। গগৈ, লীলা, অসমৰ সংস্কৃতি, পৃ. ৩৪

৪৪। উল্লিখিত গ্ৰন্থ, পৃ. ৩৫

৪৫। শৰ্মা, নবীন চন্দ্ৰ, লোক সংস্কৃতিৰ পৰম্পৰা আৰু পৰিৱৰ্ত্তন, প্ৰাক্ উল্লিখিত গ্ৰন্থ, পৃ. ৮৬

সমাজত বিশিষ্ট স্থান অধিকাৰ কৰি লৈছে যদিও গ্ৰাম্য সমাজত আজিও ৰন্ধন প্ৰণালীৰ সুকীয়া বৈশিষ্ট্য, ৰীতি-নীতি আৰু সদাচাৰ ৰক্ষিত হৈ আহিছে।

অসমীয়া সমাজত ব্যঞ্জন সুস্বাদু কৰিবৰ বাবে লোণ-তেলৰ উপৰি সুগন্ধি মছলা ব্যৱহৃত হৈ আহিছে। 'ভাস্কৰ বৰ্মাই হৰ্ষবৰ্ধনলৈ পঠিওৱা সুগন্ধি দ্ৰব্যৰ ভিতৰত বাঁহৰ চুঙাত ভৰোৱা সুগন্ধি আমৰ ৰস, শীতল কৰ্পূৰ আৰু কস্তুৰী, পকা কক্কোল ফল আৰু পত্ৰলৱংগ পুষ্প, জাইফল আছিল।'[৪৬] নানা প্ৰকাৰৰ মাছ-মঙহ, কণী, শাক-পাচলি আদি ভাজি, পুৰি, পাতত দি, পিটিকা কৰি আৰু ভাপত সিজাই খোৱা ৰীতিৰ প্ৰচলন আছে। মুখশুদ্ধি বা মুহুদি কৰাৰ ৰীতি আছে। ৰুচি অনুসৰি ভিন্ন প্ৰকাৰৰ খাদ্যৰ প্ৰস্তুতি, ৰন্ধন প্ৰণালী, সংৰক্ষণ আৰু পৰিৱেশন পদ্ধতিৰ বিচিত্ৰতা, গ্ৰহণ-বৰ্জন সম্পৰ্কীয় উপদেশ আদিয়ে একোখন সমাজৰ ৰুচি-অভিৰুচি, কলা-নৈপুণ্য, মনস্তত্ত্ব আৰু পৰিশীলিত মনৰ পৰিচয় দিয়ে।

সামাজিক লোকাচাৰ ঃ

কোনো এখন ৰাজ্যৰ জনসাধাৰণে পৰম্পৰাগতভাৱে জাতি, ধৰ্ম, বৰ্ণ আৰু ঋতুভেদে ভিন ভিন আচাৰ-নীতি আৰু ক্ৰিয়া-কলাপ পালন কৰে। এই লোকাচাৰসমূহ গঢ় লৈ উঠাত প্ৰাকৃতিক, ভৌগোলিক আৰু ধৰ্মীয় পৰম্পৰাই বিশেষ প্ৰভাৱ পেলায়। এই লোকাচাৰসমূহে একোটা জাতিৰ সভ্যতা, সংস্কৃতি আৰু গভীৰ জীৱন-বীক্ষাৰ পৰিচয় দাঙি ধৰে।

অতি প্ৰাচীন কালৰে পৰা ভাৰতৰ পূৰ্ব দিশত অৱস্থিত এই অসম দেশ কিৰাত, যৱন, চীন, ম্লেচ আৰু আৰ্য জনগোষ্ঠীৰ সমন্বয়ভূমি। এই বিভিন্ন জনগোষ্ঠীৰ সংমিশ্ৰণত গঢ় লৈ উঠা লোকাচাৰসমূহে অসমৰ লোকসংস্কৃতিৰ বৰ পথাৰখন বিচিত্ৰ, বৰ্ণাঢ্য আৰু সমৃদ্ধিশালী কৰি তুলিছে। এই লোকাচাৰসমূহ লোকবিশ্বাস, ধৰ্মীয় আচৰণ, বিধি-বিধান আৰু সামাজিক উৎসৱ-অনুষ্ঠানৰ লগত জড়িত। লোকসমাজত জন্ম, প্ৰেম, বিবাহ আৰু

৪৬। বৰুৱা, বিৰিঞ্চি কুমাৰ, প্ৰাক্ উল্লিখিত গ্ৰন্থ, পৃ. ১৪৬

মৃত্যু সম্বন্ধীয় বিভিন্ন আচাৰ-নীতি আছে। যুগ যুগ ধৰি পৰম্পৰাগতভাৱে পালিত হৈ অহা লোকাচাৰসমূহে লোকসমাজক সুদৃঢ় আৰু শৃংখলাবদ্ধ কৰি ৰাখিব পাৰে।

সামাজিক লোকাচাৰসমূহক নবীন চন্দ্ৰ শৰ্মাই চাৰিটা উপশ্ৰেণীত ভাগ কৰি দেখুৱাইছে।[৪৭] যেনে —

(ক) লোকবিশ্বাস আৰু লোকধৰ্ম, (খ) অৱসৰ-বিনোদন,

(গ) উৎসৱ-অনুষ্ঠান আৰু (গ) লোক-ঔষধ।

(ক) লোকসাধাৰণৰ মনত ধৰ্ম সম্পৰ্কে যি গভীৰ বিশ্বাসে খোপনি পুতি থাকে, তাৰ মূলতে হ'ল বিশ্বাস আৰু অন্ধবিশ্বাস।[৪৮] প্ৰকৃতিৰ অনন্ত ৰূপৰাশি আৰু আশ্চৰ্যকৰ ক্ৰিয়া-কলাপে আৱহমান কালৰে পৰা মানৱক মুগ্ধ আৰু বিস্ময়াভিভূত কৰি আহিছে। অতীতৰে পৰা আৰ্য আৰু আৰ্যেতৰ জনগোষ্ঠীৰ বাসভূমি অসমত লোকবিশ্বাসৰ আধাৰত গা কৰি উঠা পৰম্পৰাগত বিভিন্ন লোকধৰ্ম পালিত হৈ আহিছে। শিল-পূজা, বৃক্ষ-পূজা, গো-পূজা, সৰ্প-পূজা, শীতলা আইৰ পূজা, অপেশ্বৰী সৰাহ, অম্বুবাচী, খেৰাই-পূজা, বাথৌ-পূজা আদি বিভিন্ন প্ৰকাৰৰ পূজাসেৱাৰ উপৰি শিৱৰ থান, গোসাঁনীৰ থান, বাৰগোপালৰ থান আদি ধৰ্মমূলক অনুষ্ঠানৰ প্ৰতি লোকসমাজে গভীৰ আস্থা আৰু শ্ৰদ্ধাৰ ভাব প্ৰদৰ্শন কৰি আহিছে। এনেদৰে ধৰ্মক কেন্দ্ৰ কৰিয়েই লোকসমাজত বিভিন্ন লোকাচাৰ পালিত হৈ আহিছে।

লোক উৎসৱ আৰু অনুষ্ঠান ঃ

নানা জাতি-উপজাতিৰ সমন্বয়ভূমি অসমত অতি প্ৰাচীন কালৰে পৰা নানা বৈচিত্ৰ্যপূৰ্ণ উৎসৱ-অনুষ্ঠানৰ পয়োভৰ দেখা যায়। শাস্ত্ৰ ব্যৱস্থিত পৰম্পৰা আৰু গোষ্ঠীবিশেষৰ ধৰ্মীয় বিশ্বাসৰ মাজেদি লৌকিক আৰু ধৰ্মীয়, এই দুই প্ৰকাৰৰ উৎসৱ-অনুষ্ঠান অসমৰ জনসাধাৰণে গভীৰ আস্থাৰে পালন কৰি আহিছে । অসমীয়া জাতি আৰু জনজাতিৰ লোকসকলে পালন কৰি অহা উমৈহতীয়া উৎসৱ-অনুষ্ঠানসমূহৰ ভিতৰত প্ৰধান উৎসৱ হ'ল বিহু।

৪৭। শৰ্মা, নবীন চন্দ্ৰ, লোক সংস্কৃতিৰ পৰম্পৰা আৰু পৰিৱৰ্তন, প্ৰাক্ উল্লিখিত গ্ৰন্থ, পৃ. ৮৮
৪৮। শৰ্মা দলৈ, হৰিনাথ, প্ৰাক্ উল্লিখিত গ্ৰন্থ, পৃ. ১৯৩

তদুপৰি ভঠেলি, মনসা পূজা, আলি-আই-লৃগাং, মহোহো আদি বিভিন্ন আনন্দদায়ক উৎসৱ-অনুষ্ঠানৰ প্ৰচলন আছে। এইবোৰে জনসাধাৰণৰ সামাজিক, সাংস্কৃতিক আৰু আধ্যাত্মিক জীৱনৰ স্বৰূপ উদঙাই দেখুৱাব পাৰে। বিশেষকৈ বিহু উৎসৱ অসমৰ জনগোষ্ঠীয় লোকসকলৰ বহু সাংস্কৃতিক উপাদানৰ সমাহাৰ। অসমীয়াৰ বিহু, বড়োসকলৰ বৈছাগু, ৰাভাসকলৰ বায়খু, মিছিংসকলৰ আলি-আয়ে-লৃগাং সমধৰ্মী উৎসৱ বা অনুষ্ঠান।

এই আটাইকেইটা উৎসৱ উদ্‌যাপনৰ মূলতে হ'ল আদিম মানৱৰ উৰ্বৰা বিশ্বাস। বিহুকে আদি কৰি এই বসন্তকালীন উৎসৱসমূহ উদ্‌যাপন কৰোতে স্বাভাৱিকভাৱে লোকমানস ধৰ্মানুভূতিৰে সিক্ত হৈ উঠে।[৪৯]

অসমৰ লোকসমাজত প্ৰচলিত অন্যান্য বসন্তকালীন উৎসৱসমূহ হ'ল— চজুন বা চৰগ পূজা, টুচু পূজা, চাপ-চাৰ-কুট আদি। এইবোৰৰ উপৰি অসমৰ লোকসমাজে ধন-জন, শস্য আৰু গো বৃদ্ধিৰ কামনাৰে লখিমী সবাহ, বৃক্ষ পূজা, গৰখীয়া সেৱা আদি বিভিন্ন উৎসৱ-অনুষ্ঠান, পূজা-সেৱা গভীৰ শ্ৰদ্ধাৰে পালন কৰি আহিছে। এইবোৰে অসমীয়া লোকসংস্কৃতিক আপুৰুগীয়া কৰি তুলিছে।

অৱসৰ বিনোদন আৰু খেল-ধেমালি ঃ

লোকজীৱনৰ এক অবিচ্ছেদ্য অংগ হৈছে খেল-ধেমালি। খাদ্য, বস্ত্ৰ আৰু বাসস্থান, এই তিনিটা মৌলিক প্ৰয়োজন পূৰ্ণ হোৱাৰ লগতে মানুহৰ শাৰীৰিক আৰু মানসিক উৎকৰ্ষ সাধনৰ বাবে অৱসৰ-বিনোদন আৰু ক্ৰীড়া-কৌতুক অতি প্ৰয়োজন। প্ৰাচীন কালৰে পৰা অসমৰ লোকসমাজত হাই-হাফোলা, বতা বা বন্তা, লুকাভাকু, ঢোপ, কড়ি, কচুগুটি, বাঘবল আদি নানা খেল প্ৰচলিত হৈ আহিছে। বয়সৰ তাৰতম্য অনুযায়ী খেল-ধেমালিৰ প্ৰকাৰো বেলেগ বেলেগ। শিশুৰ মনত ৰং লগাবলৈ ইচনী-বিচনী, লেটুকৰ গছ আদি খেলৰ প্ৰচলন আছে। হাস্যৰস আৰু কোমল ভাবানুভূতিৰে পৰিপূৰ্ণ গীত সংলগ্ন হৈ থকা এনে খেল-ধেমালি লোকসংস্কৃতিৰ মূল্যৱান সম্পদ। এইবোৰৰ প্ৰচলন আৰু চৰ্চাৰ জৰিয়তে আধুনিক

৪৯। শৰ্মা দলৈ, হৰিনাথ, প্ৰাক্ উল্লিখিত গ্ৰন্থ, পৃ. ২০৫

যুগৰ যান্ত্রিকতাৰে পিষ্ট আজিৰ শিশুকো সুস্থ, সুন্দৰ মানসিকতা প্রদান কৰিব পৰা যায়।

লোক ঔষধ ঃ

প্রাচীন কালৰে পৰা লোকসমাজত শাৰীৰিক ৰোগ-ব্যাধি আৰু বিকাৰাদি নিৰাময় আৰু নির্মূল কৰাৰ হেতু লোকঔষধপাতি, বেজ-বেজালি আদিৰ প্রচলন আছে। মুখপৰম্পৰা প্রচলিত ভালেমান বনৌষধি প্রস্তুত আৰু প্রয়োগৰ দ্বাৰা লোকসমাজ উপকৃত হৈ আহিছে। গঞা লোকে কিছুমান দ্রব্য যতনেৰে সংৰক্ষণ কৰি ৰাখি সময়ত দৰৱ হিচাপে ব্যৱহাৰ কৰে। "গাঁৱৰ প্রায়বোৰ বয়সিয়াল মহিলাই গর্ভধাৰণৰ পৰা সন্তান পালনলৈকে সকলো কথা নিয়াৰিকৈ বুজে, সময়ত দেখা দিয়া ৰোগ, তাৰ লক্ষণ, প্রতিৰোধ আৰু প্রতিকাৰৰ বিধি-নিষেধ আৰু দৰৱজাতিৰ বিষয়ে জানে।" [৫০] কিছুমান কু-মন্ত্র বা অলৌকিক শক্তিৰ অধিকাৰী ভালেসংখ্যক বেজ-বেজিনীয়ে আজিও আনকি গাঁৱলীয়া সমাজত বিশেষ স্থান লাভ কৰি আহিছে। সাম্প্রতিক কালত গ্রাম্য সমাজত প্রচলিত, লোকধর্মৰ ওপৰত নির্ভৰ কৰি জৰা-ফুকা, মাদলি, তাবিজ আদিৰ দ্রব্যগুণৰ প্রতি নগৰীয়া শিক্ষিত লোক সকলো আগ্রহী হৈ উঠা দেখা যায়।

লোকপৰিৱেশ্য কলা ঃ

লোকসংস্কৃতি তথা লোকজীৱনৰ চতুর্থ অংগ লোকপৰিৱেশ্য কলা। লোকপৰিৱেশ্য কলা হ'ল, পৰম্পৰাগতভাৱে চলি অহা সংগীত, নৃত্য, নাট আৰু অভিনয়ৰ সমষ্টি। ইয়াৰ মাজেদি সাংস্কৃতিক চেতনা আৰু মূল্যবোধ শৃংখলিতভাৱে প্রকাশিত হ'ব পাৰে। লোকপৰিৱেশ্য কলাই মানৱৰ কলাত্মক অনুভূতি আৰু চিন্তা-চেতনাক জাগৃত কৰি নান্দনিক আনন্দ ৰসেৰে জীৱন পৰিপূর্ণ কৰি তোলে।

লোকপৰিৱেশ্য কলা আৰু শাস্ত্রীয় বা ঔপচাৰিক (Formal) পৰিৱেশ্য কলাৰ মাজত পাৰস্পৰিক সম্পর্ক বিদ্যমান। এই সম্পর্কত ৰিচার্ড এম ডৰছনৰ মত প্রণিধানযোগ্য-

---

৫০। বৰুৱা, বিৰিঞ্চি কুমাৰ, প্রাক্ উল্লিখিত গ্রন্থ, পৃ. ১৫০

"লোকপৰিৱেশ্য কলা আৰু শাস্ত্ৰীয় পৰিৱেশ্য কলাৰীতিৰ মাজত পাৰস্পৰিক অন্যোন্যক্ৰিয়া লক্ষ্য কৰা যায়।"[৫১] ধৰ্মীয় অনুষংগ অৰ্থাৎ পূজা-উপাসনা, সভা-সবাহ, গোন্ধ-জাগৰ আদিৰ প্ৰসংগতে বিবিধ গীত-নৃত্য,অভিনয় আদি অনুষ্ঠিত কৰা হয়। গ্ৰীক দেৱতা ডায়েনিছাছৰ সন্তুষ্টিৰ অৰ্থে যি নৃত্য অনুষ্ঠিত কৰা হৈছিল, তাৰ পৰাই গ্ৰীক ট্ৰেজেডীৰ উদ্ভৱ হৈছিল।[৫২]

প্ৰাচীন কালৰে পৰা অসমত প্ৰচলিত পৰিৱেশ্য কলাসমূহ হ'ল— পুতলা নাচ, ওজাপালি, ঢুলীয়া-ভাৱৰীয়া, খুলীয়া-ভাৱৰীয়া, দেওধনী আদি।

সাধাৰণ কুহিলাৰ দ্বাৰা নিৰ্মিত পুতলাই লোকশিল্পীৰ হাতৰ পৰশত জীৱন্ত ৰূপ পায়। অদ্ভুত কলা-কৌশলসমৃদ্ধ যাদুকৰৰ নিচিনাকৈ পুতলা নাচৰ সূত্ৰধাৰে একে সময়তে কেইবাডালো সূক্ষ্ম ক'লা ৰছী টানি পুতলাসমূহ নিয়ন্ত্ৰণ কৰে। সূত্ৰধাৰৰ নিৰ্দেশত পুতলাই হাঁহে, ইনাই-বিনাই কান্দে নতুবা অস্ত্ৰ-শস্ত্ৰেৰে সজ্জিত হৈ যুদ্ধ কৰে।

অসমৰ আন এবিধ পুৰণিকলীয়া প্ৰসিদ্ধ লোকপৰিৱেশ্য কলা হ'ল ওজাপালি। ওজাপালি অনুষ্ঠানৰ মাজেদি নিৰক্ষৰ চহাজীৱনে মহাকাব্য, পুৰাণ আদিৰ আখ্যান বা কাহিনীসমূহৰ সৈতে পৰিচিত হোৱাৰ উপৰি নৈতিক আৰু আধ্যাত্মিক জ্ঞান লাভ কৰিবলৈও সক্ষম হয়। নাট্যগুণ সম্বলিত এইবিধ লোকপৰিৱেশ্য কলাই জনসাধাৰণক শৃংখলিত জীৱনধাৰালৈ আকৰ্ষিত কৰাৰ উপৰি সুবিমল হাস্যৰসৰ ছিটিকনিৰে সকলোৰে মন পোহৰাই তোলে।

হাঁহিৰ খোৰাক যোগাব পৰা অসমৰ আন এবিধ লোকপৰিৱেশ্য কলা হ'ল ঢুলীয়া অনুষ্ঠান। দেৱতা-দেৱী, দৈত্য-দানৱ আদিৰ মুখা আৰু হাস্যকৰ পোছাক-পাতি পৰিধান কৰি অস্বাভাৱিক ভাব-ভংগীমা প্ৰদৰ্শনৰ যোগেদি নিজে হাঁহি আনকো হঁহুৱাব পৰা ই এক বিশিষ্ট লোকনাট্যানুষ্ঠান। অতীত-বৰ্তমানৰ সামাজিক, ৰাজনৈতিক আদি বিভিন্ন দিশৰ

৫১। The performing folk art also interact with formal performing arts, R.M. Dorson, Op. cit. P. 5

৫২। শৰ্মা, নবীন চন্দ্ৰ, লোক সংস্কৃতি পৰম্পৰা আৰু পৰিৱৰ্তন, প্ৰাক্ উল্লিখিত গ্ৰন্থ, পৃ. ৯৮

দোষ-ত্ৰুটিবোৰ হাস্যোদ্দীপক কথন ভংগীৰে আঙুলিয়াই দিব পৰা ভাৰৰীয়াজন সমাজৰ এজন নিৰ্ভীক সমালোচক।[৫৩] ঢুলীয়া অনুষ্ঠানত দৃশ্য আৰু শ্ৰব্য, উভয়বিধ কলাৰেই সংযোগ ঘটা দেখা যায়।

দৰ্শনীয় আৰু শ্ৰৱণীয় বিশেষত্ব থকা অন্যান্য পৰিৱেশ্য কলাসমূহ হ'ল— খুলীয়া ভাৱৰীয়া, দেওধনী, দেৱদাসী ইত্যাদি। অসমৰ দেৱদাসী পৰিৱেশ্য কলাৰ উদ্ভৱৰ মূলতে হ'ল সৰ্বভাৰতীয় পৰম্পৰাগত নৃত্যানুষ্ঠান। এই পৰিৱেশ্য কলাসমূহৰ অন্যতম লক্ষ্য হ'ল লোকায়ত সাংস্কৃতিক বৈশিষ্ট্যৰ অভিব্যঞ্জন। লোকমনৰ সুখ-দুখ, হাঁহি-কান্দোন, আশা-আকাংক্ষা বুকুত সাবটি জনগণৰ হিয়াৰ আমঠু হ'ব পৰা লোকপৰিৱেশ্য কলাৰ মাজেদি যুগে যুগে লোকায়ত সংস্কৃতিৰ স্বৰূপ প্ৰতিফলিত হৈ আহিছে।

৫৩। শৰ্মা দলৈ, হৰিনাথ, প্ৰাক্ উল্লিখিত গ্ৰন্থ, পৃ. ২৫৪